

Inhoudsopgave:

PWS	blz. 1
Voorbeeld van een stappenplan	blz. 4
Hoe doe je onderzoek	blz. 5
Keuzeformulier profielwerkstuk	blz. 9
Beoordelingsformulier	blz. 10
Beoordelingsformulier presentatie	blz. 13
Tijdpad	blz. 14
Reglement	blz. 15

Het **schoolexamen havo** omvat mede een profielwerkstuk." Het profielwerkstuk is een werkstuk, een presentatie daaronder begrepen, waarin op geïntegreerde wijze kennis, inzicht en vaardigheden aan de orde komen die van betekenis zijn in het desbetreffende profiel ". (examenbesluit 2007)

Het **profielwerkstuk** heeft betrekking op één of meer vakken van het eindexamen. Ten minste één van deze vakken heeft een omvang van 320 uur of meer voor havo. (een profielvak)

Het profielwerkstuk maakt deel uit van het schoolexamen. Het is een uitgebreide praktische opdracht, die vaardigheden in combinatie met kennis en inzicht toetst. Hiernaast is het profielwerkstuk bedoeld om de samenhang en integratie van leerstofonderdelen binnen een profiel te bevorderen. Het profielwerkstuk is een van de onderdelen van het **examendossier** en ook nog een heel belangrijk onderdeel. Het profielwerkstuk wordt namelijk apart vermeld op je diploma. Het is een combinatiecijfer. Op het havo gaat het in ieder geval om het vak maatschappijleer en om het profielwerkstuk. Zowel de titel als het combinatiecijfer zullen straks **op het diploma** terug te vinden zijn. Bij het profielwerkstuk ligt de nadruk op verschillende **algemene vaardigheden**.

1. Onderzoeksvaardigheden en/of ontwerpvaardigheden
2. Communicatieve en presentatievaardigheden
3. Vaardigheid in planning
4. Vaardigheid in samenwerken en overleg

Het profielwerkstuk omvat twee vakken uit het profiel, maar de staatssecretaris heeft enige tijd geleden bepaald dat het ook één vak mag betreffen. Dat moet wel per se een vak met 320 sl u zijn. Dat geldt voor alle partners die samenwerken aan hetzelfde profielwerkstuk. We geven een aantal voorbeelden:

- Je maakt het profielwerkstuk in tweetallen.
- Je kiest voor 1 vak uit jouw profiel, incl. vrije deel, twee mag ook.
- Je bent vrij in de keuze van je onderwerp. Toch kan een onderwerp worden afgewezen, bijvoorbeeld als er nauwelijks materiaal over te vinden is, of als een ander al met (bijna) hetzelfde onderwerp bezig is. In dat laatste geval moet dan de probleemstelling geheel afwijkend geformuleerd worden.
- Je maakt het profielwerkstuk onder begeleiding van een docent. Je gaat zelf naar een docent toe met het verzoek het PWS bij hem/haar te doen. Alleen goede, bruikbare vraagstellingen worden gehonoreerd.

Onderdelen bij een Profielwerkstuk, die eveneens ingeleverd moeten worden:

Stappenplan

Logboek /procesbeschrijving

Literatuurlijst

Bronnenlijst, d.w.z. **in je werkstuk staan voet- of eindnoten** (de bronverwijzing)

Het werkstuk zelf, (zie bladzijde 2)

Bijlagen (interview, uitwerking enquête, archiefkopieën, enz.)

Omslag	<ul style="list-style-type: none"> - Staat er een aantrekkelijke titel (soms ook ondertitel) op? - Dekt de titel de inhoud? - Staan je naam en opleiding vermeld?
Titelpagina	<ul style="list-style-type: none"> - Is behalve de omslaggegevens ook de naam van het vak (combinatie van vakken/profiel) vermeld? -- Wordt de naam van de begeleidende docent(en) genoemd? Worden plaats en datum van afsluiting vermeld?
Voorwoord (facultatief)	<ul style="list-style-type: none"> - Wat zijn voor jou persoonlijk de redenen waarom je dit onderwerp hebt gekozen? - Welke mensen, die bij je werkstuk betrokken waren, wil je bedanken?
Inhoudsopgave	<ul style="list-style-type: none"> - Is de onderverdeling in hoofdstukken helder? - Klopt de indeling in paragrafen (en eventueel sub-paragrafen)? -- Passen de titels bij de inhoud? Kloppen de pagina-aanduidingen?
Inleiding	<ul style="list-style-type: none"> - Worden onderwerp en onderzoeksvraag duidelijk uit de doeken gedaan? - Wat is de doelstelling van je werkstuk: wat wil je bereiken en voor wie is het antwoord relevant? - Wordt de werkwijze kort beschreven: wat heb je gedaan en op welke manier, van wat voor bronnen heb je gebruik gemaakt?
Hoofdstukken	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn de verbanden tussen de hoofdstukken en paragrafen duidelijk? - Is er overal een duidelijke alinea indeling? - Worden begrippen consequent gebruikt en helder gedefinieerd? - Wordt in de tekst correct verwezen naar de bronnen? - Beginnen de hoofdstukken op nieuwe pagina's? - Zijn de illustraties (grafieken, tabellen, schema's, foto's) genummerd en voorzien van bronvermelding?
Conclusie	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt de onderzoeksvraag herhaald? - Wordt een duidelijk antwoord op de onderzoeksvraag gegeven? -- Is/zijn de conclusie(s) logisch? Zijn er misschien aanbevelingen te geven?
Nawoord	<ul style="list-style-type: none"> - Uitleggen hoe het onderzoek verliep, hoe de samenwerking was, tegen welke problemen je aanliep.
Bijlagen	<ul style="list-style-type: none"> - Bevatten de bijlagen aanvullend materiaal bij de tekst? - Is in de tekst naar de bijlagen verwezen? - Zijn de bijlagen genummerd?
Literatuurlijst	<ul style="list-style-type: none"> - Is de lijst volledig en alfabetisch? - Worden alleen gebruikte bronnen vermeld?
Bronnenlijst	<ul style="list-style-type: none"> - Inclusief alle voet-of eindnoten

Een Voorbeeld van een STAPPENPLAN

HAVO 4

stap 1	doorlezen/doorwerken van de informatie over het PWS samen met de mentor	Datum	paraaf
stap 2	nadenken over : Werk ik alleen, of samen ? - Welk vak ? - Welk onderwerp ?		
stap 3	Inleveren formulier bij afdelingsleiding met Vak(ken) ; Onderwerp ; Probleemstelling en Partner(s)		
stap 4	Tijdens een ingeroosterd overleg bespreking PWS met begeleidende docent. Je moet je docent dus zelf benaderen aan het begin van het nieuwe schooljaar!		
stap 5	Werkplan maken (tijdplan + bronnen + deelvragen + werkverdeling + indeling + presentatievorm). Alles komt in een logboek. Daarin geeft de begeleider zijn commentaar.		
Eerste beoordelingsmoment: .....zie formulier A			
HAVO 5			
stap 6	Verzamelen, beoordelen, verwerken van informatie. Al de verzamelde informatie bewaar je in een documentatiemap. De map en het logboek laat je aan de begeleider zien tijdens het		
Tweede beoordelingsmoment:			
stap 7	Je maakt je profielwerkstuk. Op afgesproken tijden heb je contact met je begeleider. Je brengt steeds je vorderingen, je logboek, je documentatiemap mee.		
Derde beoordelingsmoment : .....zie formulier B			
Stap 8	Inleveren eerste versie. De begeleider geeft zijn commentaar in de eerste schoolweek van januari. Je verwerkt deze opmerkingen in de definitieve versie.		
stap 9	Inleveren definitieve versie / presentatie (presentaties/demonstraties kunnen op datum in overleg met begeleider, b.v. tijdens de Open Dag)		
Eindbeoordeling : voor			

HOE DOE JE ONDERZOEK?

Onderzoek doen

Bij de keuze van een onderwerp voor het profielwerkstuk kun je grofweg op twee manieren te werk gaan:

- je stelt het onderwerp vast en bekijkt vervolgens welke vak/twee vakken bij dit onderwerp passen;
- je kiest eerst het vak/ twee vakken en oriënteert je vervolgens op onderwerpen binnen deze vakken.

De volgende methode kan je helpen bij het bepalen van een onderwerp voor het profielwerkstuk.

1 Brainstormen. Schrijf met trefwoorden zo veel mogelijk willekeurige onderwerpen op.

Gebruik kranten, boeken, tijdschriften, Internet om ideeën op te doen.

2 Streep onderwerpen/trefwoorden weg:

- die je niet interesseren;
- die niet voldoen aan het profielwerkstuk;
- die zo breed zijn dat je er niet diep in kunt duiken;
- waar moeilijk informatie over te vinden is.

3 Formuleer zo nauwkeurig mogelijk wat je wilt onderzoeken. Dit is de onderzoeksvraag.

Een scherp geformuleerde en goed afgebakende onderzoeksvraag is een noodzakelijke voorwaarde om het profielwerkstuk tot een goed einde te brengen. Het motto luidt: inperken en afbakenen.

Vaak is een onderzoeksvraag opgedeeld in een aantal deelvragen, waarmee je het onderzoek verdeelt in kleinere stappen. Je krijgt daarmee beter zicht op de haalbaarheid en je vergroot de kans dat je alle kanten van de onderzoeksvraag belicht.

Met de onderzoeksvraag en deelvragen maak je duidelijk wat je wel en wat je niet aan de orde stelt. Wanneer je goed hebt nagedacht over de onderzoeksvraag, word je minder snel verleid zijpaden te gaan bewandelen. Daarnaast kun je uit beschikbare informatie het bruikbare beter selecteren. Bovendien kun je met een duidelijke onderzoeksvraag beter conclusies formuleren.

In een onderzoeksvraag en de deelvragen wordt gevraagd naar het wie, wat, waar, welke, wanneer, hoe, waarom, waardoor, waarvoor, waarmee, waartoe enzovoort. Hieronder volgt een aantal vragen die je kunt stellen:

Wat is de gangbare definitie?

Welke kenmerken heeft het?

Waaruit bestaat het?

Welke soorten of onderdelen zijn er te onderscheiden?

Waar toe behoort het?

Waar is het een onderdeel van?

Hoe gebeurt het?

Welke voorwaarden of omstandigheden maken het mogelijk?

Welke maatregelen vereist het?

Welke gevolgen heeft het?

Welke methode wordt ervoor gebruikt?

Welk doel dient het?

Welke taak heeft het?

Waar komt het voor?

Waarop lijkt het?

Waar aan is het tegengesteld?

Wanneer is het begonnen of geëindigd?

Waar komt het vandaan?

Waar gaat het naar toe?

Hoe ontstaat het of hoe is het ontstaan?

Welke waarde heeft het?

Wat zijn de voordelen?

Wat zijn de nadelen?

Welke argumenten voor of tegen zijn aan te voeren?

Hoe ontwikkelt het zich?

Wie of wat doet het?

Wie of wat is erbij betrokken?

Wie of wat ondergaat het?

Onderzoek verrast. Dingen zijn anders dan ze op het eerste gezicht lijken. Wanneer je iets gaat onderzoeken, formuleer je vooraf welke uitkomsten je verwacht. Dit heet het formuleren van een hypothese.

Er zijn verschillende soorten onderzoeksvragen:

- beschrijvende of beeldvormende: op basis van onderzoek beschrijf je een situatie of een persoon.
- vergelijkende: je probeert overeenkomsten en/of verschillen boven tafel te krijgen.
- verklarende: je zoekt antwoord op de vraag: 'Hoe komt het dat ...'.
- waardebepalende of evaluatieve: je geeft een oordeel of een waarde over een onderwerp.
- voorspellende: je onderzoekt hoe iets in de toekomst zal zijn.
- probleemoplossende of regelgevende: je probeert op basis van onderzoek een probleem op te lossen, althans hier een bijdrage aan te leveren.

HET ONDERZOEK

Onderwerp, probleemstelling en opbouw

Je kiest allereerst een profielvak en daarbij passend een onderwerp. Maar zo'n onderwerp is meestal veel te breed om er praktisch mee te kunnen werken. Daarom moet je je onderzoek toespitsen op een probleemstelling. Zo'n probleemstelling is de centrale vraag die je je aan het begin van het werkstuk stelt en waarop je aan het einde weer terugkomt. Je begeleidende docent zal allereerst vaststellen of je onderzoek met deze centrale vraag "werkbaar" is, of : is er gereede kans dat die vraag beantwoord wordt. Het hele werkstuk – al het onderzoek dat je doet, alle argumenten die je geeft – moet uiteindelijk in het teken staan van deze probleemstelling.

Voorbeeld 1

Je hebt als onderwerp gekozen " De Marshall-hulp". Dit onderwerp heeft betrekking op de vakken economie/geschiedenis. Om je onderzoek toe te spitsen, heb je de volgende probleemstelling bedacht:

" Heeft de Marshallhulp na de Tweede Wereldoorlog Nederland versneld weer uit de economische ellende verlost, of hadden we dat ook zonder die hulp gered ?"

Dat betekent dat je voor de beantwoording van die vraag moet terugvallen op de beantwoording van verschillende deel-vragen. Bijvoorbeeld :

- Hoe was de economische situatie in Nederland na de oorlog ?
- Hoeveel geld /hulp kreeg Nederland en in welke vorm ?
- Hoe is die Marshallhulp in Nederland besteed ?
- Welke effecten had de Marshallhulp op de Nederlandse economie ?
- Waren die effecten ook in andere landen die geen Marshallhulp kregen te bespeuren?

Dit alles betekent in elk geval dat je als volgt te werk gaat :

Onderwerp - Probleemstelling - Deelvragen - Slotsom (terugkoppeling naar de probleemstelling)

Voorbeeld 2

Je hebt als vak ckv2,3 (tekenen) gekozen. Als onderwerp kies je voor ' een expositie". Nu komt er een expositie in een galerie van je stad/dorp van Herman Brood. (of : je doet alsof er op school een dergelijke expositie komt). Om je onderzoek toe te spitsen, kies je voor de opdracht hierbij een folder te ontwerpen. Je kunt dan werken met de volgende deelvragen :

- Wat zijn de kenmerken/uitgangspunten van Herman Brood ?
- Welke schilderijen/werken van Brood worden er geëxposeerd ?
- Aan welke eisen moet de folder voldoen ?
- Welke tekst moet er in de folder komen ?
- Hoe komt de lay-out eruit te zien ?

(Zo'n opdracht is ook te combineren met de vakken Duits, Frans, Engels. Alleen moet je je dan realiseren dat de folder bedoeld voor buitenlanders misschien nog aan andere extra eisen moet voldoen dan alleen de vreemde taal)

HET LOGBOEK /PROCESBESCHRIJVING (facultatief)

Eigenlijk bestaat het logboek uit een aantal losse bladen. De begeleidende docent kan die bladen aan je geven. Je mag het ook zelf maken. Op dat blad vermeld je wat je in een bepaalde periode gedaan hebt en de docent geeft zijn commentaar op je vorderingen. In de procesbeschrijving vertel je achteraf: Hoe het liep, wat ging goed, welke problemen kwam je tegen en hoe heb je die opgelost.

DE DOCUMENTATIEMAP

Alle bronnen waarop je de inhoud van je profielwerkstuk baseert, moeten bewaard worden. Daarvoor gebruik je een documentatiemap. Kies voor een snelhechter of een forse stevige map. Bij bronnen kun je denken aan :

- Boeken
- Artikelen uit kranten en tijdschriften
- Informatie via internet, of CD-rom
- Resultaten van enquêtes/interviews
- Resultaten van materiaalonderzoek
- (meet-) resultaten bij natuurwetenschappelijk onderzoek

Niet alle informatie kan volledig in de map worden opgeslagen. Bij een boek kun je volstaan met de vermelding van de titel, auteur, uitgever, jaar van uitgave en de eventuele bladzijdennummers. Artikelen uit kranten en tijdschriften moeten wel (al dan niet gekopieerd) in de map opgeborgen worden. Ook hier met vermelding van de naam van de krant of het tijdschrift en de datum. Zo houd je overzicht over je informatie en kun je ook wat terugzoeken.

Dit alles betekent in elk geval dat je als volgt te werk gaat :

Onderwerp - Probleemstelling - Deelvragen - Slotsom (terugkoppeling naar de probleemstelling)

(Zo'n opdracht is ook te combineren met de vakken Duits, Frans, Engels. Alleen moet je je dan realiseren dat de folder bedoeld voor buitenlanders misschien nog aan andere extra eisen moet voldoen dan alleen de vreemde taal)

Bijzondere toevoegingen:

- enquête (uitwerking of in je werkstuk of als bijlage)
- interview(s) met uitwerking in de bijlage
- videofragmenten (DVD)

KEUZEFORMULIER PROFIELWERKSTUK

Naam: .....

Naam:.....

Klas:..... Mentor:.....

1e stap keuze onderwerp: datum ;.....

Onderwerp:.....

.....

.....

.....

Gekozen vak(ken) 1.....

2.....

Begeleider 1e keuze	.....	Paraaf	
Begeleider 2e keuze	.....	Paraaf	

Motivering van het door jullie gekozen onderwerp:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Eerste beoordelingsmoment, stap 5

Datum: .....

Hoofdvraag:

.....
.....
.....

Deelvragen:

1.....

.....

2.....

.....

3.....

.....

4.....

BRONNEN.....

.....

5.....

.....

6.....

.....

7.....

.....

8.....

.....

Paraaf begeleider

..... Naam:.....

Vervolg eerste beoordelingsmoment

Datum:voor

Planning:

Wat

Wie

Hoe

Wanneer

Voor de beoordeling van een mondelinge presentatie wordt onderstaande beoordelingslijst gebruikt.

		Maximale score	Behaalde score	motivatie
Presentatievaardigheden (mondelinge presentatie)				
1.	Hoe beoordeelt u de inleiding? ..... Denk daarbij aan: - introductie van het onderwerp - achtergrondinformatie bij de vraag- of probleemstelling - afbakening vraag- of probleemstelling - onderzoeksopzet en -uitvoering	5		
2.	In welke mate geeft de leerling een uiteenzettend/betogend/beschouwend antwoord op de vraagstelling(en)? ..... Denk daarbij aan: - waarheidsgehalte - feiten worden niet als meningen gepresenteerd en omgekeerd - de gepresenteerde informatie is logisch geordend - voorbeelden zijn sprekend - argumenten zijn overtuigend en geloofwaardig	5		
3.	Hoe beoordeelt u de samenvatting/conclusie/aanbeveling? ..... Denk daarbij aan: - verantwoorde conclusie/aanbeveling - de samenvatting/conclusie sluit aan bij de vraag- of probleemstelling - de samenvatting/conclusie doet recht aan de gepresenteerde informatie - de aanbeveling sluit aan bij de gepresenteerde informatie	5		
4.	De Techniek en de uiterlijke verzorging is ..... Denk daarbij aan: - op ondersteunende en verlevendigende wijze gebruik maken van presentatiemiddelen (bord, hand-outs, overhead, e.d.) - oogcontact met het publiek - controleren of de luisteraars nog (kunnen) volgen waarover het gaat - reageren op vragen	5		
5.	Het spreekgemak en de veraanbaarheid is ..... Denk daarbij aan: - de uitingen volgen elkaar zonder langdurige pauzes op - constructies zijn direct te begrijpen - niet teveel haperingen en zelfcorrecties - intonatie, tempo, volume en woordkeus verhogen de geboeidheid en het luistergemak	5		
Totaal:	(max.25)..			
Eind cijfer:	(max.25)..			

Tijdpad

HAVO 4

Stap 1:

- Instructie PWS aan de hele groep 6 april

Stap 2,3,4,5:

- inleveren onderwerp en zoeken van begeleidende docent 11 mei
- inleveren van hoofd- en deelvragen 1 juni
- bespreken hoofd- en deelvragen met begeleider 10 en 11 juni

HAVO 5

Stap 6,7,8

- voortgang bespreken september
- voortgang bespreken oktober
- werkmiddag PWS oktober
- voortgang bespreken november
- voortgang bespreken december
- werkmiddag december

Stap 9

- inleveren van het PWS 5 januari 2011
- presentatie van het PWS 9 + 10 feb. 2011

Reglement voor het profielwerkstuk

1. Introductie op 6 april in de mentorles, leerlingen uit havo 5 komen in de mentorles een presentatie van het PWS geven.
2. Boekje met tijdpad wordt dan uitgereikt.
3. Voor de vakantie moet er 2 keer afgetekend worden in havo 4, één keer in april en één keer in mei.
4. In schooljaar 2010/2011 moet er in september, oktober, november en december afgetekend worden + op de werkmiddag in oktober en op de werkmiddag in december.
5. 5 januari wordt het PWS bij de begeleider ingeleverd. Veranderingen zijn dan niet meer mogelijk.
6. De presentatie is op woensdag 9 en donderdag 10 februari.
7. Het PWS telt voor 80% mee, de presentatie ervan voor 20%.
8. Aan het boekje van het PWS worden toegevoegd het formulier over de manier van presenteren en het beoordelingsformulier.
9. Voor een volledig cijfer moeten er 8 parafen staan op de aftekenlijst, 6 aftekenmomenten en 2 werkmiddagen, zo niet krijgen de leerlingen 0.5 punt aftrek.
10. Het PWS moet minimaal 1 profielvak bevatten.
11. Het PWS moet in tweetallen gemaakt worden, niet alleen of in drietallen.
12. Indien het PWS na 5 januari wordt ingeleverd, vindt er puntenaftrek plaats en wel 1 punt per week.
13. De begeleidende docent geeft een eindcijfer in overleg met een 2^e docent, dit om al te grote verschillen in het cijfer te voorkomen.
14. Bij fraude of bij het inleveren van weinig tot geen authentieke teksten, moet het PWS opnieuw gemaakt worden, maar het cijfer kan dan niet hoger worden dan een 5.5 en moet binnen 2 weken, 19 januari bij de begeleider worden ingeleverd.
15. Indien een leerling blijft zitten, moet de leerling verder gaan met het PWS.